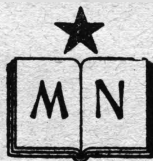

16 mg.

VÉGVÁRI VITÉZEK – SZEGÉNYLEGÉNYEK

MŰVELT NÉP KÖNYVKIADÓ

1951

TAKÁTS SÁNDOR
tanulmányai nyomán összeállította :
KLANICZAY TIBOR

Címlapot tervezte:
Z. GÁCS GYÖRGY

„Fűzött könyv 4.21. MNOSZ 5602.”

Felelős kiadó: Lukács Ernőné. — Felelős szerkesztő: Köpeczi Béla.
Műszaki felelős: Flórián László.

3286. Franklin-nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 23.
Felelős: Ketskés János.

ELŐSZÓ

Takáts Sándor válogatott tanulmányait nyújtjuk át az olvasóknak ebben a kötetben. Ezek a tanulmányok a török hódoltság, a Habsburg hatalmi törekvések, a magyar függetlenségi harcok világába vezetnek bennünket.

A terjeszkedő török birodalom és a Habsburgok már a XV. század folyamán megkísérelték Magyarország birtokbavételét. A hazánk függetlensége ellen irányuló támadásokat ekkor még sikerült megállítani. Ez nagyrészt Hunyadi János és Mátyás király honvédelmi politikájának köszönhető. Mátyás halála után azonban a feudális anarchia annyira meggyengítette az országot, hogy a török újabb nagy támadásainak nem tudott ellenállni. A vezető egyházi és főúri körök, a birtokos nemesek az ország védelmével nem törődtek, végeláthatatlan harcokat folytattak vagyonuk növelése érdekében és a parasztságot a végsőkig kizsákmányolták. Miután a parasztnak az elviselhetetlen elnyomás ellen indított háborúját (1514) leverték, az országban nem volt erő, amely Mohácsnál megvédhette volna a magyar államot.

Az uralkodóosztály ekkor sem okult, hanem tovább folytatta birtokszerző rablásait és az ország megmaradt részében a Habsburg befolyást engedte érvényesülni. Ha egyes főurak tartottak is katonaságot és harcoltak a török ellen, ezt főleg saját birtokaik megvédése érdekében tették. A Bécsben székelő «magyar» király pedig nem gondoskodott a megmaradt országrészt védő katonaság ellátásáról, fizetéséről, a végvárok fenntartásáról. Ezerszeres ezért a végvári vitézek érdeme, akik a rájuk bízott várakat éhezve, rongyosan, halálukig védték. A magyar nép elszánt akaratát képviselték ezek a vitézek: életükkel védték az országot, melyet uraik elkótyavetyéltek. A végvári katonáknak egy része a török által elfoglalt területekről elmenekült és teljesen elszegényedett közép- és kismemesekből kerültek ki, különösen az első időkben. De már a XVI. században egyre inkább feltöltik a végvárokat a jobbágy-ság fiai. Mivel a bécsi udvar áruló módon mindent elkövetett a magyar

végvári haderő széttüszítésére és ezért csaknem elviselhetetlenné tette a vitézek életét, a nemesek egyre inkább távolmaradtak a végvári szolgálattól. A XVII. században már túlnyomórészt csak a parasztok védik a várakat. Szegénylegényeknek nevezik magukat — méltán, mert hónapszámra fizetetlenül, a török harcok zsákmányából kellett magukat s váraikat fenntartaniok. A század derekán a bécsi udvar feloszlatta a végvárak magyar katonaságát, melyben gyarmatosító törekvéseinek egyik akadályát sejtette. A végváriak, kiket súlyosbodó terheik már előbb szembe fordítottak az udvarral most, mikor a török napról-napra vesztett erejéből, a veszélyesebb elnyomó: Bécs ellen emelték fel fegyvereiket. Királyi katonákból Habsburg-ellenes nemzeti harcok, nagyurak hadi népéből az antifeudális küzdelmek támogatóivá váltak. Mint képzett katonák, a szegénylegények nagy szerepet játszottak a századvégi parasztmozgalmakban és Habsburg-ellenes felkelésekben. Thököly kurucainak jórésze az ő soraikból került ki és ők alkották a Rákóczi Ferenc vezetésével meginduló nagy nemzeti szabadságharc magvát is.

Ezeknek a végvári katonáknak, a szegénylegényeknek az életéről és küzdelmeiről szólnak Takáts Sándor tanulmányai. Bár polgári szemléleténél fogva számos fontos körülményt elhallgat, vagy pedig helytelenül állít be, — így pl. idealizálja az uralkodóosztályt s részvételét a török harcokban önzetlen áldozatvállalásból és hazafias lelkesedésből magyarázza, elfelejtve, hogy a rendek következetesen igyekeztek elhárítani magukról a honvédelem terhét; elmossa a szegénylegények és az urak közötti éles ellentétet, elhallgatja a kizsákmányolás tényét és az osztályharcot, nem domborítja ki a parasztság szerepét a függetlenségi harcokban, — mégis: tanulmányaiból megláthatjuk, miképpen tették tönkre hazánkat a török és a német hódítók s hogy velük szemben milyen határtalan hősiességgel és önfeláldozással harcoltak népünk legjobbjai. Az ízes magyar nyelven megírt tanulmányok minden sorát lüktető hazaszeretet, a magyarság elnyomói iránt érzett gyűlölet fűti — s ez Takáts igazi érdeme.

Ezek a történeti képek ma különösen tanulságosak számunkra. A Szovjetunió felszabadította hazánkat; amiért XVI—XVII. századi hős katonáink küzdöttek: szabadságunk és függetlenségünk ma már megvalósult. Ehhez a szabadsághoz és függetlenséghez még szenvedélyesebben kell ragaszkodnunk, mint ahogy őseink azt kívívni igyekeztek. Mert bár a török hódítókat és a Habsburgok zsoldosait elsöpörte már a történelem, az imperialisták mindent elkövetnek, hogy dicstelen elődeik nyomdokába lépve — a magyar népre még sokkal nagyobb szenvedéseket zúdítsanak, mint amilyenekről Takáts Sándor könyveiből olvashatunk. Ha áttanulmányozzuk az egykori hódítók vérlázító gatzetteit, még jobban megtanuljuk gyűlölni az imperialista ragadozókat, a régi

századok nagyszerű magyar hősei pedig lelkesítő példát jelentenek mai harcainkhoz is.

A kötetbe felvett tanulmányokat Takáts Sándornak «Régi magyar kapitányok és generálisok», «Szegény magyarok» és «A török hódoltság» című gyűjteményeiből válogattuk ki. Mivel ez a kiadvány nem a tudományos körök számára készült, a szerzőnek a forrásokra utaló jegyzeteit mellőztük, a tanulmányokat pedig a közérthetőség és olvasmányosabbá tételük érdekében több helyen megrövidítettük.

Takáts Sándor sűrűn idézi tanulmányaiban a XVI—XVII. századi magyar költészet alkotásait. Ezek a versek megőrizték az utókor számára a honvédő harcok történetét és lelkesítették a régi vitézeket. A szerző gyakorlatát követtük azzal, hogy a kötet elejére a XVI. század nagy költőjének, Balassi Bálintnak, a török ellen küzdő végvári vitézek hősi életét mesterien ábrázoló költeményét, a kötet végére pedig a Habsburg zsoldosok ellen Rákóczi vezetésével fegyvertfogó jobbágyok forradalmi riadóját illesztettük.

KLANICZAY TIBOR